

реалізується велика кількість інтегрованих проєктів. Це повинно орієнтувати на перехід до комплексного розвитку інфраструктури туризму в регіоні.

Література

1. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 годы [Постановление Верховной Рады Автономной Республики Крым] 22 декабря 2010 года № 121-6/10.
2. Приоритеты развития Крыма: аэропорт «Симферополь», скоростное железнодорожное движение и новые автобаны [Электронный ресурс] / Правительственный портал. – Режим доступа: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=244605507&cat_id=244845045.
3. Фетисов Г.Г. Региональная экономика и управление / Г.Г. Фетисов, В.П. Орешин. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 416 с.
4. Статистичний щорічник Автономної Республіки Крим за 2010 рік. – Симферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2011. – 553 с.
5. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України. Монографія / О.В. Васильєв. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 341 с.
6. Яковлева С.И. Инфраструктура в системе территориальной организации старопромышленных районов России: монография / С.И. Яковлева. – Тверь: Твер. гос. ун., 2000. – 191 с.
7. Процес розробки стратегії: практ. посібник [Електронний ресурс] / Проєкт ЄС «Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні». – Режим доступу: http://www.ard.crimea.ua/tmp/Strategy_development_SSRD_ua.pdf.

33.338.244

*Педченко Н.С., к.е.н., доцент,
Полтавський університет економіки і торгівлі*

**РАЙОНУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ОБЛАСНИХ СПОЖИВЧИХ СПІЛОК
ПРИ СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ**

Проблему стратегічного управління потенціалом розвитку у сучасних економічних дослідженнях порушують досить часто, що пояснюється бажанням віднайти ту єдину унікальну стратегію, що стане містком між бажаними результатами та наявними можливостями. Цього потребують і підприємства та організації споживчої кооперації, для яких це питання є також актуальним через її багатогалузевість, географічно-територіальну розгалуженість, соціальну орієнтованість, історичну самобутність та своєрідність. Крім цього, особливе значення в ринкових умовах господарювання набуває ця проблема ще й тому, що підприємства та організації споживчої кооперації – це система, потенціал якої здатен забезпечити розвиток у майбутньому, хоча такий розвиток системи ускладнений внутрішніми чинниками та постійними змінами зовнішнього середовища. Це потребує розробки сучасних механізмів управління, орієнтованих на індивідуалізацію роботи кожної окремої обласної спілки споживчих товариств в системі Укоопспілки, адаптованих до потреб ринку.

Одним з методів виявлення та обґрунтування індивідуалізації може слугувати метод районування, результатом якого є виділення окремих районів на основі рівнозначних показників. Він є вихідним положенням і поняттям регіональної економіки, тому спробуємо довести можливість його використання при стратегічному управлінні такою складною економічною системою як споживча кооперація з метою індивідуалізації та гармонізації її внутрішньої будови.

Районування найчастіше пов'язують з проблематикою дослідження території і знаходиться в сфері інтересів географічних наук через виділення економічних районів [3, с. 27]. Як процес просторового впорядкування економіко-географічної інформації, в результаті якої можливий розподіл території на окремі частини – економічні райони, пропонується розглядати економічне районування в науковій літературі [6, с.19]. У продовження – «регионы характеризуются как нечто целое с комплексами признаков. При этом нередко выявляются важные связи между признаками, не привлекающие внимание исследователей при раздельной классификации» [6, с. 204]. Підкреслюється, що «радянській школі районування, ..., яка робить наголос на принципі однорідності, притаманне бачення району передусім як певної системи функціональних взаємозв'язків і відносин тих територіальних осередків, які об'єднуються в район» [7, с.86].

Відповідно до сучасних поглядів, що розширюють можливість застосування такого методу пізнання, «Районування – процес виявлення та вивчення об'єктивно існуючої ... такої територіальної системи, її структури, упорядкованості, організованості та ієрархічності» [2, с.14].

«Проблеми економічного районування завжди викликали великий інтерес дослідників», – стверджує Поповкін В.А. [7, с. 75]. Таку цікавість він пояснює як передбачення нового рівня абстракції, вміння синтезувати величезну за обсягом інформацію та «характеризує певний рівень цивілізованості». І в продовження на користь методу районування свідчать такі твердження: «Суспільство звертається до нього, як свідчить історія, у вирішальні моменти своєї еволюції» [7, с. 75] та «Процес районування дає можливість виявити та вивчити об'єктивно існуючі ... територіальні системи і їх поєднання, їх упорядкованість, організацію та ієрархію» [2, с.8].

Вказані аспекти дозволяють з цікавістю віднестися до розширення можливостей застосування методу районування, зокрема при стратегічному управлінні потенціалом розвитку системи споживчої кооперації. В першу чергу, його використання є актуальним при проведенні групування підприємств, що характеризуватимуться економічно однорідною спільністю, єдністю та здатністю впорядкування їх можливостей на основі ефективного використання сформованого потенціалу та його гармонійного розвитку в майбутньому. На його користь слугує і те, що сама споживчої кооперації є надзвичайно складною та багатогалузевою системою із тісними, сталими внутрішніми взаємозв'язками і зовнішніми відносинами при умові забезпечення однорідності та і потенціал, як системна характеристика спроможності розвитку її підприємств, має власну упорядкованість, організацію та ієрархію.

Пропонуємо визначитись з основними аспектами такого наукового завдання та довести необхідність та переваги застосування методу районування при стратегічному управлінні потенціалом розвитку підприємств споживчої кооперації.

Як стверджують фахівці з питань районування «виявлення районів, районування, регіоналізація – це специфічно географічні підходи до управління територіальною організацією ...» [2, с.14]. При цьому пропонується виділення гідрологічних, геоморфологічних, океанічних, ґрунтових, фізико-географічних, еколого-економічних та економічних районів, але всі вони, за їх твердженням, є основою забезпечення ефективного управління.

«Економічне районування в умовах формування молоді держави розглядається як засіб управління господарством у територіальному розрізі, як основа розробки і реалізації державної регіональної політики» [2, с.16]. Такої ж думки притримуються і В.А. Поповкін, який стверджує, що «економічне районування – таке членування території країни, що виходить з об'єктивних закономірностей ... і є найважливішою передумовою дійового регіонального програмування, проведення ефективної державної політики» [7, с.74].

Комплексності і можливості застосування методу районування у різних сферах діяльності надає Голіков О.П. та стверджує, що районування – це міждисциплінарний метод наукового аналізу і синтезу важливих явищ об'єктивної дійсності, прогнозування, планування і управління людською діяльністю, процес просторового упорядкування важливої інформації [6, с. 215].

«Суспільно-економічне районування являє собою практично-пізнавальний процес, що має комплексний характер і самостійне значення, направлений на пізнання існуючих закономірностей територіальної організації господарства, населення та природних процесів, базується на філософських, географічних і економічних уявленнях про зв'язки природи і суспільства» [2, с.8]. Як стверджує колектив авторів на чолі з І.С. Дорогунцовим «деякі вчені західних країн віддають перевагу у формуванні економічних районів природному чиннику – однорідності природи» [9, с.87]. За твердженням інших, природний є важливим чинником, при цьому не є вирішальним. «Основою формування економічних районів», – за описаними у науковій літературі підходами, - «є територіальний поділ праці, що зумовлює виробничу спеціалізацію окремих територій і розвиток міжрайонної кооперації» [9, с.87].

В сучасних підходах районування розглядається як «науково обґрунтоване виділення за певними ознаками територій країни або країн, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці» та має на меті «не лише пізнавальне значення ..., а є важливим чинником територіальної організації та управління господарством країни» [8, с.203]. Про практичну та пізнавальну значимість районування свідчить і наступне твердження: «Велике прикладне значення економічного районування полягає в тому, що воно є основою формування і реалізації державної регіональної економічної політики, а також використовується в практиці територіального управління господарством ...» [9, с.99]. Наведені підходи зводяться до думки про можливість та необхідність застосування результатів районування у

вигляді виділення своєрідних утворень, їх вивчення та підвищення ефективності управління через планування та «визначення напрямів перспективного розвитку» [8, с.204; 9, с.99], що є актуальним і для підприємств споживчої кооперації. Така актуальність для підприємств споживчої кооперації посилюється необхідністю обґрунтування індивідуальних стратегій розвитку на основі порівняння своєрідності і відмінності виділення таких утворень з метою забезпечення перспективності розвитку.

Виходячи з того, що метод районування «є науковим методом територіальної організації ... і водночас одним із засобів раціонального розміщення виробництва, вдосконалення його спеціалізації та піднесення соціально-економічного розвитку» [9, с. 99], результати його дозволять отримати «...такое экономическое, взаимообусловленное сочетание предприятий, при котором достигается дополнительный экономический эффект за счет целесообразного подбора предприятий в соответствии с природными и экономическими условиями района, с его транспортным и экономико-географическим положением» [1, с. 160]. Багатгалузевість системи споживчої кооперації, її географічно-територіальна розгалуженість потребує, як будь-яка величезна система, застосування методу районування як засобу виділення однорідних економічно поєднаних групувань на підставі наявної спеціалізації, спільності, сталості виділених своєрідних утворень.

Виходячи з особливостей господарювання системи споживчої кооперації, спрямованість функціонування якої орієнтована на економічні результати та соціальний аспект, варто звернути увагу на економічне районування, як «найближче до всеохоплюючого трактування інтегрального районування» [2, с.17]. Соціальна орієнтованість системи споживчої кооперації та сучасний етап її розвитку підпорядкований необхідності «вдосконалення ... системи державного регулювання економічних процесів», через «конкретні завдання, що треба вирішувати в загальному контексті соціального й економічного прогресу суспільства» [7, с. 70]. Це дозволить підприємствам споживчої кооперації зберегти цілісність на основі забезпечення однорідності та віднайдені особливості.

Метод економічного районування належить до методів багатовимірного аналізу, відповідно до якого до одного класу належать об'єкти, найбільш подібні між собою. «... багатовимірний аналіз охоплює різні сторони і опосередкування явищ, які вивчаються. А різнобічність і комплексність дослідження – один із важливих діалектико-матеріалістичних принципів пізнання» [12, с.12].

За твердженням О.І. Шаблія «Кожен метод багатовимірного аналізу складається з ряду етапів», які на його думку об'єднуються у наступні блоки: «передматематичний, власне математичний і після математичний» [12, с. 12]. Кожен з даних блоків охоплює окремі етапи, від чіткого виконання яких, на нашу думку, залежить результат дослідження, його репрезентивність, надійність та валідність.

На думку науковців «сутність та специфіка завдань ... районування зумовлюють необхідність застосування в якості основних методологічних підходів системно-структурний та територіальний» [2, с.53]. Даний підхід передбачає відстеження взаємодії „регіонального рівня в контексті цілісної суспільно-екологічної системи з певною впорядкованістю елементів” та передбачає виявлення рівня «територіальної диференціації процесів і явищ в межах досліджуваних територій» [2, с. 53-54]. Саме такий підхід і лежить в основі дослідження можливостей розвитку підприємств споживчої кооперації, враховуючи її територіальну розгалуженість, на основі сформованого та функціонуючого потенціалу як складно структурованої системи забезпечення такого розвитку.

При проведенні економічного районування та забезпеченні можливості використання його результатів у практичній діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації слід визначитися з системою ознак такого районування, серед яких, що пропонується у науковій літературі, спільність формування району; господарська єдність, що характеризується подібністю масштабів, інтенсивністю виробництва; подібність показників та спільність системи; наявність стійких зв'язків «як між однорідними елементами, так і, особливо, між різноякісними об'єктами»; рівень навантаження [2, с. 55-56]. Всі наведені ознаки є характерними для функціонування підприємств споживчої кооперації, що виражені спільністю, єдністю, подібністю, стійкістю та завантаженістю кооперативної діяльності.

Важливою умовою є встановлення системи принципів, серед яких виділяють «принцип системності, принцип збереження територіальної цілісності, принцип структурно-функціональної оптимальності, принцип єдності адміністративно-територіального поділу та делімітація районів» [2, с.56]. «Опыт ... показывает, что для достижения относительно полной аналогии ... модели системы с действительностью необходимо детально увязать принципы использования системного подхода» [3, с. 6].

І в продовження: «Только с позиции обоснованных принципов может быть достигнута требуемая аналогия ...» [3, с. 6-7].

Такої ж думки притримуються і інші вчені, стверджуючи, що районування – це процес пізнання та адекватного відображення об'єктивного процесу господарювання через виявлення, виділення і обґрунтування мережі районів. При цьому пропонується керуватися такими головними принципами (ознаками для виділення районів): спільність природних факторів формування району; подібність масштабів, структури та інтенсивності господарської діяльності, виробничої та соціальної інфраструктури; подібність демографічних показників та єдність системи; наявність стійких зв'язків як компонентами цілісної системи [2, с. 11].

При проведенні дослідження збереження потрібних принципів буде забезпечено через аналіз діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації у системі обласних споживчих спілок та на їх основі загальну характеристику діяльності Укоопспілки. Це сприятиме реалізації принципів системності (на рівні Укоопспілки), збереження територіальної цілісності (на рівні обласних спілок споживчих товариств), структурно-функціональної оптимальності (на рівні районних споживчих спілок), єдності адміністративно-територіального поділу та делімітації районів (на рівні споживчого товариства).

У взаємній узгодженості з наведеними ознаками та принципами визначимося з основними критеріями районування. При цьому скористуємося правилом, що пропонується: «Если целью является оптимизация, то вырабатывается критерий оптимизации; в других случаях устанавливаются показатели, оценивающие качество процесса и требующие улучшения» [3, с. 6]. Такої ж думки притримується і О.С. Федонін, який стверджує, що «перелік показників повинен задовольняти такі вимоги: якнайповніше охоплення усіх сторін виробничо-господарської, фінансової та інших видів діяльності підприємства; простота збирання показників; брак дублювання показників» [11, с. 22]. Погоджуються з наведеними підходами і інші науковці, відмічаючи, що «Модель отображает наиболее важные стороны рассматриваемой системы. При этом степень важности тех или иных характеристик системы определяется целью исследования» [3, с.6].

Взявши за основу «Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2010 рік» і «Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2009 рік» та виділені ключові чинники успіху розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації на основі складових елементів потенціалу, перетворюємо їх у показники, що свідчать про ефективність його формування на різних етапах [4, 5]. Це дозволить виділити обласні спілки з ідентичним рівнем розвитку в межах району, визначитися з перевагами у функціонуванні між окремими районами та в межах нього, отримати комплексну оцінку ефективності формування потенціалу розвитку на основі рівнів його формування.

Для опрацювання масиву інформації застосуємо прикладний пакет сучасного програмного забезпечення SPSS, що дозволяє використовувати його як інструментарій інформаційних технологій. SPSSv15.0 – «це програмний продукт (пакет прикладних програм), що підтримує введення даних, засоби експорту-імпорту даних (Excel, ACCESS та ін.), розподілену обробку даних, засоби систематизації та трансформації даних, подання даних у вигляді таблиць, діаграм та графіків, статистичної обробки даних (описові статистики, дисперсійний, кореляційний, регресійний аналіз та інші), поширення та впровадження результатів обробки (створення звітів та web-публікацій)» [14]. Результати застосування такого прикладного пакету зобразимо за допомогою рис.1-4. На рисунку 1 зображено методи, що лежать в основі регіоналізації:

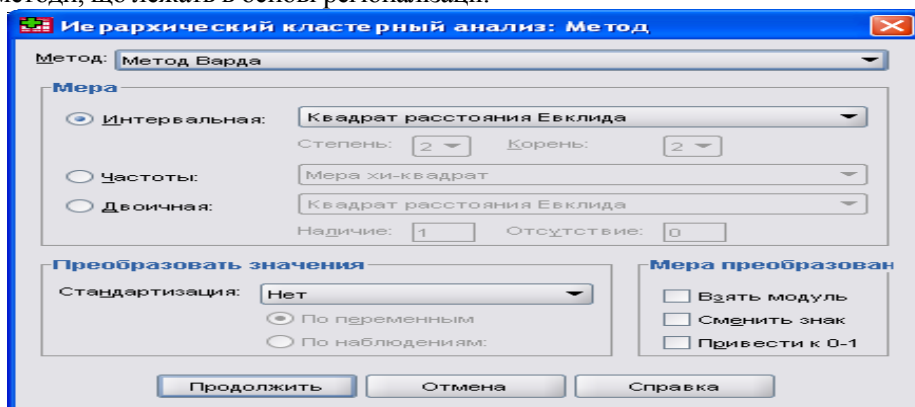

Рис.1. Методи районування підприємств та організацій споживчої кооперації

На наступних рисунках відображені діалогові вікна з показниками, що підлягають опрацюванню.

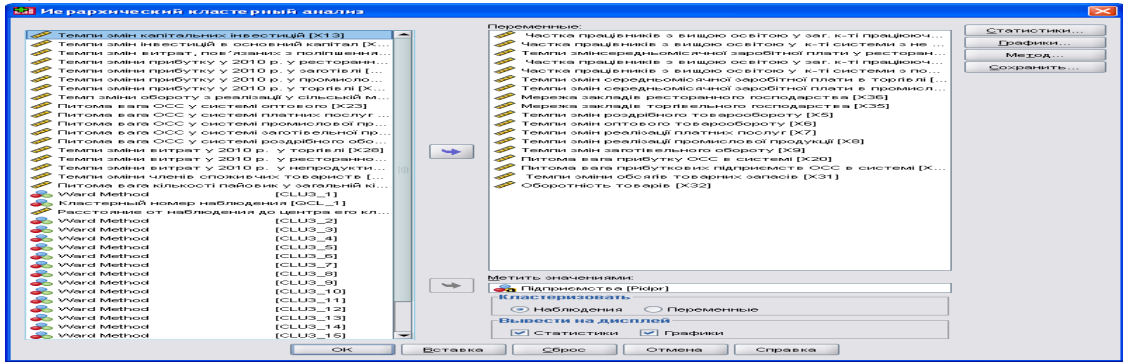

Рис. 2. Показники першого рівня формування потенціалу

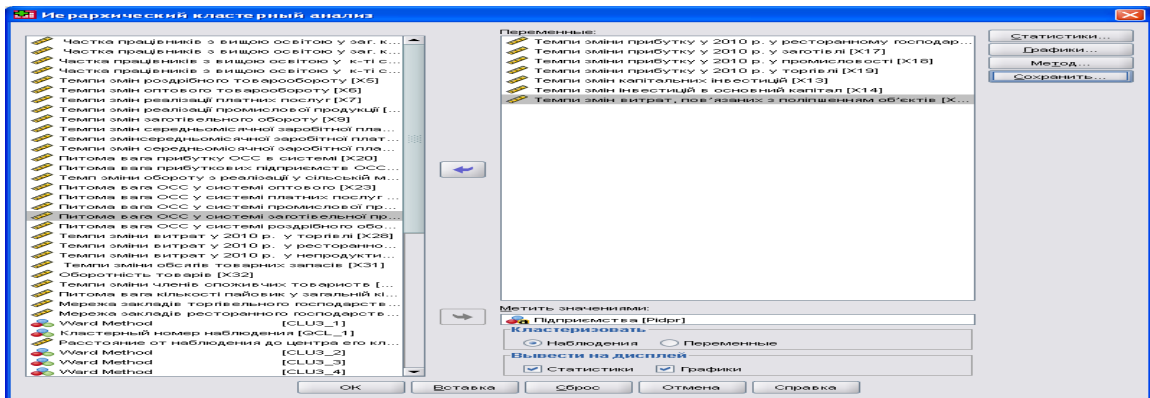

Рис. 3. Показники другого рівня формування потенціалу

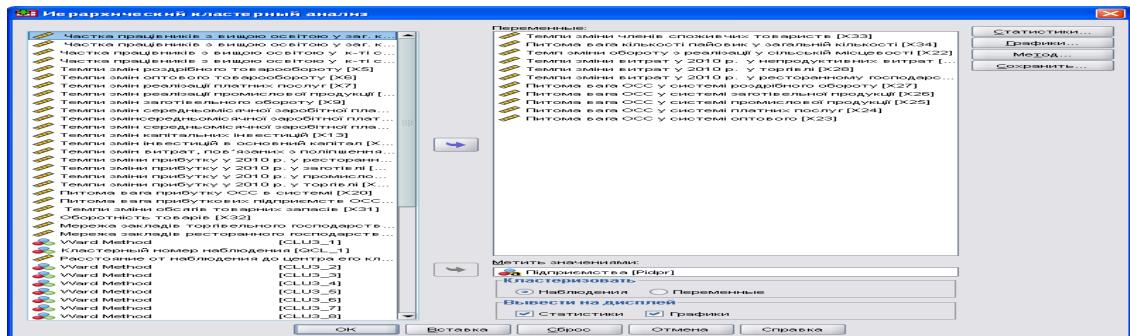

Рис. 4. Показники третього рівня формування потенціалу

Належність обласних споживчих спілок до районів наведено в табл. 1.

На структурно-галузевому рівні формування до першого району належать Кримспоживспілка, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківськ, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька. Це пояснюється, в першу чергу, об'єктивними закономірностями функціонування ОСС, а саме сформованими та збереженими ресурсними можливостями, вираженими такими складовими потенціалу розвитку як трудова (наявність значної питомої ваги працівників з вищою освітою, збільшенням середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності (у торгівлі, ресторанному господарстві, заготівлі, промисловості), матеріальна (розширенням мережі закладів торговельного та ресторанного господарства), інформаційна (наявність забезпечення для можливості порівняння показників діяльності за видами економічної діяльності), запаси (дотриманням нормативу запасів та позитивна тенденція до прискорення їх оборотності). Належність Кіровоградської, Тернопільської, Чернігівської ОСС на першому рівні формування потенціалу розвитку до другого району свідчить про певні втрати у рівні ефективності проти першого району, виражені меншою часткою працівників з вищою освітою (19,7% у Кіровоградській та 15,2% у Чернігівській ОСС проти 22,6% у Кримспоживспілки або 23,5% у Полтавській), значно більшою питомою вагою працівників з

неповної вищої освіти (40,8% у Кіровоградській, 33,9% у Тернопільській та 32,6 % у Чернігівській ОСС проти 23,2% у Черкаській ОСС), незначними темпами нарощення товарообороту.

Таблиця 1

Належність обласних споживчих спілок до районів

Спостереження	1 рівень	2 рівень	3 рівень
1:Кримспоживспілка	1	1	1
2:Вінницька	1	1	2
3:Волинська	1	2	3
4:Дніпропетровська	1	3	3
5:Житомирська	1	1	2
6:Закарпатська	1	1	3
7:Івано-Франківськ	1	1	3
8:Кіровоградська	2	1	3
9:Луганська	1	3	3
10:Львівська	1	1	3
11:Миколаївська	3	3	3
12:Одеська	1	3	3
13:Полтавська	1	1	3
14:Рівненська	1	1	3
15:Сумська	1	1	3
16:Тернопільська	2	3	3
17:Херсонська	1	3	3
18:Хмельницька	1	1	3
19:Черкаська	1	1	3
20:Чернівецька	1	3	3
21:Чернігівська	2	1	3

Для прикладу: роздрібного – 115,2% у Кіровоградській, 106,5% у Тернопільській та 105,2 % у Чернігівській проти 320,0% у Дніпропетровській, 126,5% у Рівненській, 121,5% у Вінницькій; оптового – 104,64% у Кіровоградській, та 103,23 % у Чернігівській проти 233,33% у Одеській; платних послуг – 108% у Чернігівській проти 132,7% у Одеській; промислової продукції – 95,5% у Тернопільській, 91,1% у Чернігівській проти 114,9% у Херсонській; заготівельного – 100,3% у Кіровоградській, 108,6% у Тернопільській та 121,6% у Чернігівській проти 132,5% у Одеській, 129,0% у Сумській. Питома вага прибутку та кількість прибуткових підприємств є дещо нижча ніж у ОСС першого району, а саме 0,95% у Кіровоградській, 5,38% у Тернопільській та 1,63 % у Чернігівській проти 11,49% у Кримспоживспілки та 10,4% у Сумській.

Щодо належності Миколаївської ОСС до третього району пояснюється значними відставаннями у показниках ефективності функціонування щодо структурно-галузевого набору складових потенціалу розвитку, виражених низькою питомаю вагою працівників з вищою освітою (3,23%), темпами нарощення середньомісячної заробітної плати в торгівлі та у ресторанному господарстві (102,59%), розвитком мережі закладів, темпами зміни обороту та надмірними запасами.

Господарський рівень формування потенціалу розвитку включає результати фінансової та інвестиційно-інноваційної діяльності. Відповідно до результатів проведеного аналізу до першого району входять обласні спілки, об'єднані існуючими аналогічними закономірностями розвитку, а саме Кримспоживспілка, Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківськ, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська. Лише Волинська ОСС має незначні відставання від першого району зумовлені дещо нижчими показниками ефективності формування потенціалу розвитку, серед яких темпи зміни прибутку за видами економічної діяльності (у ресторанному господарстві – 113,92% проти 155,45% у Житомирській, 133,33% у Чернігівській; у заготівлі – 109,13% проти 296,49% у Житомирській, 224,0% у Сумській, 215,79 у Закарпатській; у торгівлі – 129,29% проти 426,67% у Житомирській, 133,12% у Сумській, 135,97% у Чернігівській) відсутність промислового виробництва та скорочення обсягів вкладання коштів у капітальні інвестиції (71,7% проти 115,76% у Кримспоживспілки, 197,88% у Кіровоградській, 127,55% у Сумській, 150,59% у Черкаській, 127,7% у Чернігівській) та в основний капітал (94,3% проти 143,04% у Кримспоживспілки, 129,18% у Вінницькій, 112,67% у Закарпатській 126,43% у Івано-Франківській, 349,19% у Хмельницькій, 187,66% у Чернігівській).

Належність обласних спілок на другому рівні формування до третього району, серед яких Дніпропетровської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Херсонської, Чернівецької пояснюється наявністю конкретних завдань з питань управління фінансовою та інвестиційно-інноваційною політикою, що потребують вирішення в загальному контексті розвитку системи.

Інституціональний рівень формування потенціалу розвитку представлений Кримспоживспілкою як спілкою, що відноситься до першого району та має найвищі показники господарювання. Її переваги у нарощенні чисельності пайовиків (120,74%), ефективності непродуктивних витрат (темпи нарощення 156,82% проти 355,56% у Миколаївській, 440,91% у Сумській) і в цілому витрат за галузями (темпи зміни 65,46%, 98,31%) та значної питомої ваги обороту за видами економічної діяльності в обороті системи (10,05% платних послуг). Належність обласних спілок (Вінницької, Житомирської) на третьому рівні формування до другого району пояснюється незначним відставанням з питань: скорочення обороту з реалізації у сільській місцевості (109% у Житомирській проти 112,3% у Кримспоживспілки), темпів скорочення витрат за видами економічної діяльності (у торгівлі – 92,9% у Вінницькій та 98,1% у Житомирській проти 65,46% у Кримспоживспілки; у ресторанному господарстві – 99,1% у Вінницькій та 104,74% у Житомирській проти 98,31% у Кримспоживспілки) та дещо меншою питомою вагою обороту в обороті системи.

Належність всіх інших спілок (Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської) до третього району потребує дієвого управління, спрямованого на здатність до запровадження ефективної маркетингової політики та соціальної складової розвитку системи.

Таким чином, наведені переваги та розуміння можливості і актуальності застосування такого методу дослідження як економічне районування при оптимізації потенціалу розвитку підприємства через розширення сфери його використання, дозволять сформувати диференційовані індивідуальні стратегії розвитку сформованих вибіркового сукупностей (районів), забезпечуючи наукову і практичну значимість. Такі стратегії базуватимуться на аналізі вигідності спеціалізації, доцільності цілісності, спільності і сталості; оцінці збалансованості та пропорційності взаємозв'язків і відносин; ефективності організації управління та політики планування розвитку.

Література

1. Белоусов И.И. Основы учения об экономическом районировании / И.И.Белоусов. – М.: Из-во Московского ун-та, 1976. – 320 с.
2. Дудник І.М. Суспільно-екологічне районування території (географічний підхід): [монографія] / І.М. Дудник, І.В. Литовченко – К: ІМВ НАУ, 2011. – 189 с.
3. Количественные методы районирования и классификации: [монографія] / А.М. Трофимов, Я.И. Заботин, М.В. Панасюк, В.А. Рубцов. – Издательство Казанского университета, 1985. – 111 с.
4. Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2009 рік. – К.:Центральна спілка споживчих товариств України / Укоопспілка, 2010. – 103с.
5. Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2010 рік. – К.:Центральна спілка споживчих товариств України / Укоопспілка, 2011. – 107с.
6. Регионы Украины: поиск стратегии оптимального развития: [монографія] / А.П. Голиков. – Харьков, 1994. – 312 с.
7. Регіонально-цілісний підхід в економіці: [монографія] / В.А.Поповкін. – Київ: Наукова думка, 1993. – 219 с.
8. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: [підручник] / Д.М.Стеченко. – К: Вікар, 2006. – 396 с.
9. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: [підручник] / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та інш.; за заг. ред. С.І. Дорогунцова. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.
10. Скляр Г.П. Економічні умови і протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці: [монографія] / Г.П.Скляр. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 279 с.
11. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навчальний посібник] / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексик. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
12. Шаблій О.І. Математичні методи в економічній географії: [підручник] / О.І.Шаблій. – Львів.: Вид-во ЛДУ «Вища школа», 1984. – 136 с.
13. Шимановська-Діанич Л.М. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України: теорія і практика: [монографія] / Л.М. Шимановська-Діанич, В.А. Власенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. – 314 с.
14. Шишкіна М.П. Вимоги до засобів інформатизації науково-педагогічного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em9/content/09smprps.htm>